

**Юлія Ковальова,**  
Кіровоградський державний  
педагогічний університет  
імені Володимира Винниченка

## **ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ**

**Постановка проблеми.** Фізична культура і спорт, як ніяка інша сфера культури, містить найбільший потенціал відтворення особистості як цілісності, в єдності тілесного і духовного. В реальній практиці навчальних закладів як ідеальні показники фізичного розвитку в даний час все ще розглядаються фізичні якості та рухові вміння, і в меншій мірі зачіпається моральна сфера людини, що не цілком виправдано з позиції цілісного підходу до людини, його психосоматичної та соціокультурної єдності. Отже, завдання виховання старшокласників не можуть бути обмежені тільки підвищенням фізичних результатів, а й спрямовані на рішення проблем морально-вольової поведінки та відносин в колективі. Ці завдання відображені не тільки в наукових працях теоретиків спортивної діяльності, а й відомих тренерів, які підкреслюють вирішальну роль педагога у вихованні учнів [2]. Тому майбутній вчитель фізичної культури уже в роки навчання у педагогічному ВНЗ повинен знаходитися в умовах наближених до його практичної діяльності за допомогою активних методів навчання, що готують його до співпраці з учнями старших класів. Як свідчать дослідження О.С. Березюк, Л.В. Кондрашової, Л.Ф. Спірина та ін. одним із таких ефективних методів є моделювання педагогічних ситуацій [1; 3].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема визначення понять «педагогічна ситуація», «педагогічна задача» та їх класифікація знайшла своє висвітлення в роботах Л.О. Мільто, Г.К. Селевко, Л.Ф. Спірина та інших. Серед сучасних досліджень присвячених дослідженню педагогічних ситуацій як комплексного засобу, що може стимулювати студента до самоаналізу самооцінки та саморозвитку слід виділити наукові розробки Г.О. Балла, В.С. Безрукової, О.С. Березюк, Б.С. Гершунського, О.А. Дубасенюк, В.А. Ковальчук, Л.В. Кондрашової, В.А. Сластьоніна та ін. В них наголошується на необхідності врахування ролі емоційних переживань, спілкування, аргументації у процесі моделювання педагогічних ситуацій.

**Мета дослідження** полягала у вивченні можливості застосування методу педагогічних ситуацій під час підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до формування морально-вольових якостей у

старшокласників Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка на навчальних заняттях.

**Виклад основного матеріалу.** Як відомо, моральні якості, є наслідком вольових зусиль під час будь-якої діяльності. Важливим засобом виховання волі старшокласника є створення в навчально-виховному процесі додаткових труднощів, за допомогою яких головним чином і формуються морально-вольові якості учнів.

Створення таких труднощів деякі фахівці розглядають як педагогічні ситуації. У той же час при створенні додаткових труднощів, необхідно формувати високоморальні мотиви дій. Вказівок на те, як формувати ці мотиви, в літературі майже немає. У навчально-виховний процес з фізичної культури можна включити такі додаткові труднощі, як: перевищення фізичних навантажень над індивідуальними можливостями організму; підвищення інтенсивності без зниження обсягу роботи; гра двох захисників проти трьох нападників під час спортивних ігор; гра з сильною командою або старшої за віком; моделювання складних умов змагань (наприклад: команді оголошується, що до кінця гри залишилося тридцять секунд, і вона програє очко); виконання ролі лідера, навіть якщо вона не властива старшокласнику; оцінювання будь-якого результат змагань та ігор (переможців, чимось преміювати, а хто програв – штрафувати) та ін. [5].

Однак, незважаючи на різноманітність пропонованих ситуацій в роботах зазначених авторів нічого не говориться про моральні аспекти поведінки учнів старших класів, не аналізуються можливі моральні (або аморальні) наслідки, хоча кожна ситуація може мати як позитивний, так і негативний ефект. Що стосується штрафів за програш, з виховної точки зору – це навряд чи доцільно. В даний час, ця міра впливу використовується досить часто, хоча по визнанням самих педагогів вона малоефективна.

Найбільш повно питання про виховний вплив педагогічних ситуацій на прикладі баскетболу розробив Ю.Ю. Палайма. Його роботи, головним чином, присвячені розвитку ініціативності, самостійності і рішучості баскетболістів, тобто вольових якостей особистості спортсменів. Велика увага, яка приділяється педагогічним ситуаціям, як методу морального виховання в педагогічній літературі, свідчить про необхідність спеціального дослідження можливості застосування цього методу в різних видах спортивної діяльності [4].

У дослідженнях І.А. Соловцова представлені наступні п'ять типів педагогічних ситуацій: ситуації «зустрічі з прекрасним», ситуації «зустрічі з трагічним», ситуації «зустрічі з незвичайним», ситуації «вибору» і ситуації «опору негативному» [6].

На заняттях з дисципліни «Педагогіка» ми аналізували життєві ситуації, представлені студентам факультету фізичного виховання

Кіровоградського державного педагогічного університету, які також відповідали п'яти типами. Коротко зупинимося на кожному типі ситуацій «зустрічі з прекрасним», ситуації «зустрічі з трагічним», ситуації «зустрічі з незвичайним», ситуації «вибору» і ситуації «опору негативному».

Найкраще знайомі педагогам, і краще за все розроблені ситуації «зустрічі з прекрасним». Однак в якості об'єкта, з яким відбувається зустріч, розглядається найчастіше витвір мистецтва, хоча можна милуватися природою, світом людських вчинків і стосунків. На жаль, внаслідок комерціалізації і професіоналізації спорту вищих досягнень, в боротьбі за першість іноді доводиться спостерігати прояв негативних емоцій спортсменів по відношенню до суперників, суддям, і навіть по відношенню до гравців своєї команди, тренеру. Тому на заняттях особлива увага приділялася красі людських вчинків. Було запропоновано обговорити поведінку гімнаста А. Немова на Олімпійських іграх 2004 року в Афінах, коли Олексію довелося заспокоїти обурених уболівальників всього світу (після виставлених йому суддями несправедливо низьких оцінок) для того, щоб дати можливість виступити своєму супернику. Красу такого вчинку студенти оцінили по гідності.

Ситуації «зустрічі з трагічним». Для повноцінного духовного виховання недостатньо ситуацій, в яких переживання людини мають виключно позитивне, радісне, емоційне забарвлення. важливо зрозуміти очищувальну роль страждання, надання допомоги людині в цій ситуації як свого боргу і як способу самовдосконалення. В ході обговорення страждань, які супроводжують людину на життєвому шляху, студенти зробили висновки, що в житті бувають ситуації набагато більш трагічні, ніж нездійснені надії на завоювання медалі: смерть молодих спортсменів, втрата здоров'я, інвалідність, народження дітей з обмеженими можливостями у спортсменів, які використовували допінг та ін. Змістом ситуацій «зустрічі з незвичайним», може бути використання парадоксальних висловлювань. наприклад, майбутнім вчителям фізичної культури пропонуються спочатку звичні та зрозумілі, чітко орієнтовані на моральні норми висловлювання, а потім – висловлювання, протилежні їм за змістом. Наприклад, спочатку аналізуються прислів'я про добро, де добро однозначно постає як цінність: «Добра справа два століття живе», і т.п., а потім – незвичайні з точки зору цінностей і моральних орієнтирів прислів'я: «Не роби добра – НЕ отримаєш зла», і т. п. Важливо, щоб студенти усвідомили суперечливість, неоднозначність впливу суперництва, змагальної діяльності, що становлять «ядро», специфічну основу спорту на процеси формування властивостей особистості. Сучасний спорт, який характеризується мільйонними гонорарами за перемоги і допінговими

скандалами, може бути як засобом самовдосконалення, так і саморуйнування.

Особливу роль у морально-вольовому вихованні відіграють ситуації «вибору» – спеціально створювані педагогом або ті, що виникають спонтанно, але свідомо використовуються в цілях виховання. Здійснюючи вибір, людина обирає і реалізує одну з цих можливостей, відмовляючись тим самим від всіх інших. Перед людиною часто стоїть дилема - допомогти іншому в складній ситуації або використовувати його труднощі в своїх цілях; використовувати вплив керівництва або відмовитися. Якщо вибір відбувається усвідомлено, то суб'єкт вибору приймає на себе відповідальність не тільки за наслідки свого вибору, але й за факт відмови від нереалізованих можливостей. Для того, щоб зробити вибір між моральним і аморальним вчинком, важливо усвідомлювати наслідки свого вчинку. Не слід списувати відповідальність за вчинене на обставини, оскільки в одних і тих же життєвих ситуаціях люди поведуться по-різному в залежності від своєї моральної позиції.

Ситуації «опору негативному». У педагогіці розроблялося головним чином вчення про активну протидію впливам соціального середовища: подоланні зовнішніх негативних обставин життя, боротьбі з аморальним, анти-культурною поведінкою оточуючих людей.

У фізичній діяльності створюються сприятливі можливості для виховання морально-вольових якостей особистості. Однак ці можливості не завжди в повній мірі реалізуються педагогами через відсутність ясної мети у виховній роботі зі старшокласниками. Іноді учні, спортсмени, педагоги, тренери, судді, вболівальники, дозволяють собі прояв негативних якостей (грубості, гордості, самовдоволення та ін.) у ставленні до суперників, або самі опиняються в подібній ситуації. Студенти, обговорюючи проблеми в сфері спортивної діяльності, прийшли до висновку – очолювати спортивний колектив (клас) повинен висококваліфікований фахівець, який особистим прикладом вчить опиратися негативним проявам у спортивної та будь-який інший діяльності. Педагогічна ситуація забезпечує формування здатності її учасників до самообмеження, вміння бачити проблему і наслідки того чи іншого її рішення з різних точок зору, стійкості поглядів і переконань, вміння відстоювати свою точку зору, не ущемляючи при цьому гідності іншої людини, і робити вчинки у відповідності зі своїми переконаннями.

**Висновки.** Створення в навчально-виховному процесі додаткових труднощів за рахунок навмисних педагогічних ситуацій, за допомогою яких, головним чином, і виховуються вольові якості спортсменів (цілеспрямованість, рішучість, самовладання, витримка, терпіння, дисциплінованість, мужність, сміливість), доцільно поєднати з вихованням моральних якостей особистості (доброти, порядності,

скромності, ввічливості, самокритичності, колективізму). Вольові якості та вчинки цінні не самі по собі, а лише на основі моральної вихованості людини: сміливість хулігана або рішучість дурня не можуть бути позитивними якостями.

При використанні методу педагогічних ситуацій, як для цілого колективу, так і для окремої особистості, необхідно враховувати, що матеріал, пропонований студентам повинен бути цікавим, особистісно значущим, оскільки саме інтерес сприяє цілеспрямованому впливу на особистість з метою виховання позитивних морально-вольових якостей.

На заняттях зі студентами метод педагогічних ситуацій в органічному поєднанні із засобами фізичної культури і спорту може бути ефективним в збереженні традицій духовності, моральності, здорового способу життя.

#### **Використані джерела:**

1. Березюк О.С. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб підготовки майбутнього вчителя до спілкування з учнями : [монографія] / О.С. Березюк. – Житомир : ЖДПУ, 2003. – 174 с.

2. Бех І.Д. Виховання особистості : [підручник]. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.

3. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л.В. Кондрашова. – К. : Вища школа, 1987. – 55 с.

4. Палайма Ю.Ю. Воспитание воли спортсмена / Ю.Ю. Палайма. – Каунас : ЛГИФК, 1976. – 25 с.

5. Родионов А.В. Влияние психологических факторов на спортивный результат / А.В. Родионов. – М. : Физкультура и спорт, 1983. – 112 с.

6. Соловцова И.А. Духовное воспитание в православной и светской педагогике : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. / И.А. Соловцова. – Волгоград, 2007. – С. 108 – 110.

**Світлана Челало,**

Кіровоградський державний  
педагогічний університет  
імені Володимира Винниченка

### **РОЗВИТОК ПОЧУТТЯ РИТМУ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

**Постановка проблеми.** Формування української національної системи фізичного виховання школярів вимагає перебудови процесу фізичного виховання, переходу до розвивальної, демократичної і